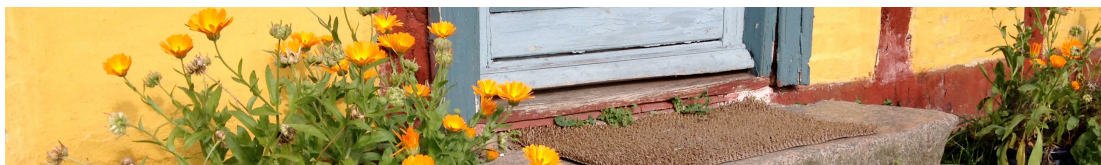

Henrik Juel ← <http://www.henrikjuel.dk>

Hvad er Kommunikation?

eller: Hvordan jeg mødte en Køn, Klog og Kommunikerende Kvinde

(Henrik Juel - essay til www 2001 - med fortsættelse fra 2015)

Ordet "kommunikation" har en positiv klang - i hvert fald i de fleste sammenhænge. At gå ind for at kommunikere lyder meget bedre end det modsatte: "Jeg vil så gerne forhindre kommunikationen!" — Det ville bestemt ikke være et populært program. Tværtimod, regeringen, supermarkedet, sportsklubben: alle taler om at fremme kommunikationen, som var det et indlysende mål i sig selv. Måske har den positive klang lidt med ordets etymologi at gøre (latin: communicare: gøre fælles, dele med nogen). Og hvem kunne ikke bruge lidt mere fællesskab, lidt mere delen med hinanden, lidt mere kontakt og meddelelse i en splittet og ensom verden?

Jeg så engang en kontaktannonce, hvor en "køn, klog og kommunikerende kvinde" søgte en kæreste. Sikken et ordvalg, det var ikke til at stå for. Bogstavrimene syntes at love, at her gik form og indhold også allerede hånd i hånd: Køn, Klog og Kommunikerende. Så hvorfor ikke forsøge at komme i kontakt med hende med det samme?

Det var på internettet, og så er det jo nemt, hvis ellers modem, program og computer er nogenlunde opgraderede og i orden. Nå ja, måske skulle man lige overvinde en smule gammeldags generthed, men den slags hænninger har jo aldrig bragt kærligheden nogen vegne, så hvorfor ikke? Kontakten kunne etableres med det samme via mail eller chat, og så snart vi begyndte at kommunikere, ville jeg lynhurtigt kunne finde hendes adresse og den hurtigste vej derhen med alle tænkelige transportmidler samt en blomsterbutik og en romantisk restaurant med eksotisk, økologisk og etnisk atmosfære lige i nærheden. Det er så nemt at leve i kommunikationens tidsalder.

Så hende skrev jeg til med det samme.

Måske skulle jeg lige have tænkt lidt mere over det forførelseriske ord "kommunikation". Det bugner af positive konnotationer, men faktisk findes der synspunkter på det teoretiske marked, som fremhæver en langt mere kynisk eller pessimistisk udlægning af grundfænomenet "kommunikation". Ikke alle skriver under på den ældgamle, men stadig meget virksomme opfattelse, at det at kommunikere er et ideal, og at rigtig kommunikation idealt set måske er noget nær en religiøs eller mystisk sammensmeltning af sjæle — eller for den sags skyld en sammensmeltning også af kroppe. I et så himmelsk scenario minder kommunikation jo en hel del om kærlighed. At deltage i den kirkelige

nadver, hvor man symbolsk spiser Frelseren og sammenspiser sig med hinanden i kærlighedens kirke kaldes (eller kaldtes) jo netop "kommunicere" (af latin: communicare).

Nu var det nok ikke den mere katolske fortolkning af fællesskab (communis) som drev mig i armene på kontaktannoncen, men måske en ganske banal existencialistisk fantasi, den naive drøm om at møde mennesker og verden helt ren og fri for kedsommelige konventioner — så at sige det nøgne møde.

Den danske teolog K. E. Løgstrup fandt jo også, at trangen til fortrolighed, selv med fremmede, var et spontant livsudtryk, altså noget dybt og ægte menneskeligt. Urbilledet på kommunikation bliver så togkupé-situationen, hvor man møder hinanden uden særlige forpligtelser eller interesser af mere kommerciel art — og netop derfor kan man så tale så dejligt frit og uforpligtende om ingenting, som f.eks. vejret. Det er sådan en pæn måde at være medmenneskelig på.

I den gamle hermeneutik var indlevelse og indføling vejen til den kongeniale forståelse af hvad en tekst ville meddele. Gadamer skruede noget ned for optimismen, vejen til forståelse var lang og besværlig, kun gradvis kunne man nærme sig meningen. Man må fortolke sig frem i en helhed-del-helheds-bevægelse, når man kommunikerer på afstand i tid og rum og kultur, og det bedste man kan håbe på er en vis horisontsammensmeltning. At turde sætte egne begrænsninger og forforståelser i spil er en væsentlig forudsætning (en *conditio sine qua non*) for den egentlige kommunikation. Og Ricoeur har understreget, at mødet med den andens mening i en tekst (eller samtale) ikke kun er et spørgsmål om struktur, det er også en begivenhed, en oplevelse af noget som er anderledes, fremmed eller nyt — også selv om det er en gammel tekst man læser og altså: kommunikerer med.

Habermas finder det ikke særlig nemt at realisere idealet om den herredømmefri kommunikation mellem de frie og lige borgere, men insisterer så meget desto grundigere på dette ideal som et uomgængeligt ideal — den befriede, fornuftige kommunikation er indbegrebet af det moderne projekt om oplysning og demokrati.

For Foucaults historiske ører er det ellers først og fremmest magt, som har holdt samfund sammen og som immervæk bliver italesat på forskellig vis. Heller ikke Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse giver meget rum for en idyliserende opfattelse af kommunikation som socialt hygge-samvær, for her trækkes magtrelationerne og sociale positioner frem som indlejrede aspekter af alle slags tekster og meddelelser.

Så faktisk var det jo ikke sikkert at den kønne og kloge kvinde fra kontaktannoncen mente andet med at være "kommunikerende" at hun var enormt god til at råbe højt og bestemme over alt og alle - især mænd, som troede man ligesom skulle snakke om det hele.

Men det kan blive meget mere kynisk: Inspireret af Luhmann kan man f.eks. hævde, at kommunikation mellem individer eller (andre) systemer egentlig ikke er mulig i form af en delen om eller væren fælles om noget, men kun i form af en forstyrrelse eller irritation. Det ene system kan så at sige kun kaste grus på det andet, og det giver selvfølgelig en form for reaktion, men lyder ikke særlig meget som den rare samtale, som vi måske ellers tænkte på.

Inden for massekommunikationsforskningen har der tidligere været en tendens (sådan lyder en ganske vist noget tvivlsom, men dog oplysende myte) til at anskue

kommunikation som en noget nær mekanisk påvirkningsproces, hvor stimulus medfører respons, og hvor visse simple budskaber - når det ellers går uforstyrret - kan overføres fra afsender til modtager, omtrent som pakker kan transporteres med postvæsenet, (eller sådan som medikamenter kan indsprøjtes i patienter med en kanyle — hvorfor det også er blevet kaldt kanyleteorien). Efter den model er det så nemt nok at kommunikere, især set fra afsendersiden, og jo mere transport jo bedre. Denne position er der dog ikke mange kommunikationsteoretikere som vil forsvare i dag (heller), men det forhindrer ikke at der af og til jubles - i kommunikationens navn - blandt teknokrater og politikere over den nye teknologis informationsmotorveje og båndbredder.

For Kierkegaard var det ikke helt så enkelt at meddele sig. Det måtte mest af alt gøres indirekte og ved at tale til hin enkelte. Det var ikke så ligetil at vidne om sandheden, ikke mindst fordi samtiden jo befandt sig i en gigantisk vildfarelse om hvor nemt det hele var, især det med Kristendommen. Nej, man måtte skam passe på at finde tilhøreren der hvor han var, og begynde der.

Postmoderne set er der ikke plads til de store fortællinger — og det betyder bl.a. at kommunikationen ikke mere har et overordnet mål om at bidrage til oplysning og fælles indsigt. Kommunikationen holder dog ikke op af den grund, der bliver så at sige stadig den uforpligtende chat tilbage.

Allerede i "Oplysningens Dialektik" havde Horkheimer og Adorno gjort opmærksom på at i den aktuelle offentlighed var der ikke så mange tanker på spil, men kun varer, og sprogets eneste funktion så ud til at blive anprisningen af varer. At forsøge at tale kritisk eller bare at fastholde en smule af civilisationshistoriens og især oplysningstidens forhåbninger — idealerne om frihed, lighed, broderskab, personlighed, kærlighed - det var at stemple sig selv som "ufornuftig", d.v.s. at være uden for den gængse kultur- og kommunikationsforms rækkevidde.

Nå, men jeg skrev altså til den kloge, kønne og kommunikerende kvinde, som søgte en kæreste. Jeg fik imidlertid ikke noget svar, så jeg fandt aldrig ud af hvad præcis hun egentlig mente med "kommunikerende".

Måske var det noget, jeg slet ikke kendte.

(slut 2001 - fortsættelse 2015)

Her kunne historien slutte - og det gjorde den også i mange år. Jeg havde lagt mit essay ud på min primitive hjemmeside, og der lå historien så og blomstrede i mange år. Eller ja, måske ville det være mere passende at sige, at den lå og "visnede" på min gamle hjemmeside, som jeg aldrig rigtig fik opdateret. Jeg havde oprindeligt lavet den selv i html, den gang det hele foregik i en tabel og æstetik syntes langt uden for rækkevidde, i hvert fald for mig. Efterhånden kunne jeg heller ikke huske, hvordan man gjorde for at opdatere, endsige hvordan jeg kom i kontakt med filerne, som vistnok lå på en gammel server et sted i kælderen under RUC. Men på nettet var den stadig, og Googles veje er jo uransagelige....

En dag fik jeg en mail på min Nokia Communicator (ahh, those were the days). Det var midt under et kursus i retorik, som jeg var ved at afvikle sammen med en kollega. Og mens det var ham, som var "på", sneg jeg mig til at tjekke, om der skulle være noget interessant på mailen. Det var mest

spam, men forbløffet blev jeg, da jeg så mailen med emnelinjen "Fra en køn, klog og kommunikerende kvinde". Afsenderen var mig ukendt, men denne emnelinje ringede jo en klokke. Det var som sagt midt under en undervisningstime, så jeg burde jo nok ikke åbne og læse.... Nej, for det er vel uetisk at beskæftige sig med privat kommunikation, når man er midt i et arbejdsmæssigt forløb? Jeg syntes jo ikke selv, det var helt i orden, hvis studerende surfede rundt på nettet og det, som den gang var lige i sin vorden, nemlig de "sociale medier" midt i mine timer. Det syntes jeg var asocialt og alt andet end godt for vores nærværende kommunikation i løbet af timerne.

Meeeen, jeg er vel også i stand til at "multitaske", tænkte jeg, og åbnede mailen. Ikke helt uden frygt for at det ville være en virus, eller at nogen gjorde grin med mig. Eller måske var det en eller anden dum reklame, som tilfældigvis ramte nogle helt særlige ord, fra mit ellers helt private, gamle liv?

Det var fra en eller anden forsker, som angiveligt ville sige undskyld. Højst udsædvanlig indledning på mail. Hun var i forbindelse med et forskningsprojekt støt på mit gamle essay på nettet om "Hvad er Kommunikation?" Hun havde nemlig ledt systematisk efter forskellige definitioner på begrebet kommunikation.

Hun var, ville hun dog straks understrege, i øvrigt ikke helt enig med mig i min korte udlægning af nogle af teoretikerne, men syntes ellers det var en underholdende artikel. Denne lidt nedladende og kritiske distance fik mig faktisk til at tro, at det måske alligevel var en ægte person, i hvert fald en rigtig akademiker.

Men hendes egentlige ærinde: det var gået op for hende, at det var hende selv, som i tidernes morgen som ung studerende havde oprettet en skin-profil som "køn, klog og kommunikerende kvinde" for at kunne besøge disse nye dating-sider for at studere, hvad det nu var for noget, og hvad man snakkede om den slags steder. Ja, ja, ren forskningsmæssig interesse - smilede jeg for mig selv. Sådan havde vi også sagt en gang om at kigge på porno, skønt vi gik på universitetet, ak ja.

Nu længe efter kunne hun godt se, skrev hun i mailen, at det måske ikke havde være helt etisk korrekt - hun havde jo slet ikke tænkt sig at svare. Og den gang havde hun altså desværre ikke tænkt nærmere over, at der måske sad en eller anden ensom mand derude og skrev i god tro og måske blev skuffet eller ligefrem såret. Så det ville hun gerne nu sige undskyld for. Selv om det jo var med nogen forsinkelse. Hun havde fundet min uni-mail på min gamle hjemmeside - og håbede den stadig virkede.

Jeg overvejede om jeg skulle vente i 10 år med at kvittere for undskyldningen og så bare skrive OK som "reply" til den tid - så kunne hun jo lære det.

Jeg ville jo heller ikke virke for ivrig, som om jeg den gang, og måske nu - uha - var en lettere desperat single på jagt efter den Eneste Ene. Eller bare en eller anden.

En anden mulighed var at bede hende vedhæfte et foto - det kunne man jo nu - og skrive, at det var for at jeg så selv kunne se, om hun også havde snydt på det første parameter, det med at være "køn" - og måske også det med "kvinde" - man ved jo aldrig i disse tider.

Men nej, selv om ingen ved, om man er en hund på internettet, så behøver man jo ikke selv opføre sig som en dum køter.

Men jeg havde ikke tålmodighed længere end til pausen i vores kursus-forelæsning, så skrev jeg et eller andet svar. Jeg vidste ikke helt, hvad det her egentlig var - var det ustabile skvulp på internettets hav, eller var det en eller anden form for reel kommunikation?

Jeg skrev altså et eller andet svar, lidt humoristisk og ikke for langt, ikke for kort.

Og skrive, det kunne jeg vel: skæv, skrap og skør sofist....

Fiskede jeg også lidt efter at fortsætte kommunikation IRL? (som vi skrev den gang: det betød: In Real Life)

En sen eftermiddag trillede hun faktisk ind på min gårdsplads i sin gamle bil, men jeg fik ikke set så meget på bilen.

Vi havde aftalt en hurtig kop kaffe for lige at hilse på og få den gamle mis-kommunikation ryddet pænt af vejen. Lidt fagligt overlap havde vi også, så vi kunne vel nok snakke lidt. Vi lagde ud med lidt lettere konversation om vejret og om de sociale koder for, hvordan man parkerer på en gårdsplads i forhold til stuehuset - noget, som vi her på landet heldigvis ved meget om. Det gjorde hun også, og begyndte altså allerede her at gøre sig fortjent til prædikatet "klog".

Så tog vi fat på de forskellige opfattelser af begrebet "kommunikation", hun foldede sig ud i fri dressur og drak te (aftalen var ellers kaffe, men sådan er der så meget). Der gik faktisk flere timer, så jeg tilbød at servere lidt aftensmad. Det blev en omgang fisk, som nok ikke var særlig vellykket, faktisk havde hun mere tilbage på tallerkenen til sidst, end da vi begyndte, det var helt bibelsk.

Som vi dog kan snakke, bemærkede jeg, måske som lidt af et nødråb om en pause. Men hun kvitterede: "I begyndelsen var ordet". Og det var jo som at vifte med en rød klud, så var filosofien løs igen: jeg har aldrig brudt mig om guddommeliggørelsen af ordet, slet ikke det skriftlige, og det kan godt være at Johannes (ham med evangeliet, hvor der i begyndelsen er ord) egentlig var ude på at skrive om Jesus, men altså, lad os nu gå til ordene selv:

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος

Kan godt være hendes græske var bedre end mit, men det lod jeg mig ikke mærke med, for jeg mente jo nok, at "logos" vel oprindeligt betød "samlen" eller "ordnen", ikkesandt? Og det betød i hvert fald ikke bare "ordet", men også "tale", "samtale" og "fornuft".

Så hvorfor ikke sige: "I begyndelsen var fornuften"? Det lyder da som en drøm for en filosof.

Måske også lidt idealistisk.

Men hvad så med: "I begyndelsen var samtalen"? Lyder måske lidt som et reklameslogan, men er det ikke netop reklamen, som er vor tids Hellige Skrift? Også på mit institut, der ville vi i de år gerne undervise i dialogisk kommunikation osv., så det kunne jo være fint: "I begyndelsen var dialogen, og dialogen var hos Gud, og Gud var dialogen"?

Nå, men Johannesevangeliet blev jo nok skrevet og varetaget af nogle ret skriftfixerede folk, som ikke helt havde overblik over den teknologiske udvikling hverken før eller efter skriftkulturens dominans: Hvorfor kunne det ikke med større ret hedde: "I begyndelsen var billedet"?

Hieroglyfferne og hulemalerierne for eksempel. Eller ritualer og trommedans - det er vel også en slags kommunikation?

Men i hvert fald, hævdede jeg den aften, så lever vi nu i en visuel kultur - ord er bare "so much last century".

Men hun var stadig svær at overbevise, eller også havde hun bare lyst til at kæmpe. Selv langt ud på aftenen blev hun ved med at have ordet i sin magt. Og det er en dyd jeg sætter stor pris på som filosof: man skal ikke sådan bare lige bøje sig for argumenter.

På et tidspunkt sent, mens vi stadig sad og hang over køkkenbordet og de ikke-spiste fisk, måtte jeg dog indrømme: Ja, ja, du har så nu overbevist mig om, at du faktisk er både klog og kommunikerende. Og så holdt jeg vejret og tilføjede: Og du er jo også både køn og kvinde.

Så blev der helt, helt stille i mit køkken.

I stedet for at se mig kampberedt i øjnene som før, så hun ned i tallerkenen med et lille skælms smil.

Så var taletiden vist forbi og den egentlige kommunikation kunne begynde.

Man kan sige rigtig meget med andet end ord, men det kan være lidt svært at referere. Den non-verbale kommunikation er på mange måder alt for underbelyst, rent teoretisk.

Hvad blev der så af den "kønne, kloge og kommunikerende kvinde"? Det er som sagt længe siden, og jeg ved det ikke rigtig. Jeg har ikke siden været særlig flittig til at søge rundt på de nye sociale medier. Jeg er jo lidt tilbageholdende, og for at kommunikere på de sociale medier skal man helst være både udadvendt og selvoptaget. Og selvoptagende: "I begyndelsen var selfien". Sociale Medier - SoMe - tjaa...

Men er det nu også sandheden, at jeg virkelig på denne måde mødte en "køn, klog og kommunikerende kvinde"?

Joh altså, hvis jeg nu bare vidste: Hvad er kommunikation?